

ОЦЕНКА РЕСУРСОВ АВТОТРАНСПОРТНОГО ПРІДПРИЯТТЯ

ШИНКАРЕНКО В.Г., доктор економічних наук, професор кафедри менеджмента, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, ул. Я. Мудрого, 25, г. Харків, Україна, 61002.

E-mail: svg@khadi.kharkov.ua, Scopus AU-ID 57189225082, ORCID 0000-0003-0702-9781

Анотація. На сьогоднішній день найбільш перспективним інструментом стратегічного управління підприємствами є ресурсний підхід. Його впровадження передбачає виконання значущого обсягу досліджень, серед яких визначене місце займає вдосконалення оцінки ресурсів підприємства.

Ціль статті – запропонувати методичний підхід, який дозволить більш точно визначити критерії розрахунку кількості рухомого складу по кожній марці автомобілів на основі більш повного урахування їх особливостей.

В склад його особливостей, який потрібно враховувати при визначенні величини критерію цінності рухомого складу, слід віднести: вантажопідйомності, вартість транспортних засобів, тривалість експлуатації, витрати палива на 100 км пробігу та ін. Представлено метод визначення коефіцієнта приведення для кожної марки автомобілів.

Ключові слова: оцінка, критерії марки, автомобілі, коефіцієнт приведення.

УДК 338.47:656.078

DOI: 10.30977/ЕТК.2225-2304.2020.35.0.94

ЕКЗОГЕННІ ТА ЕНДОГЕННІ ФАКТОРИ ВПЛИВУ НА ЖИТТЄЗДАТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТНО-ЛОГІСТИЧНОЇ СФЕРИ

ФЕДОТОВА І.В., кандидат економічних наук, доцент, кафедра менеджменту, Харківський національний автомобільно-дорожній університет, вул. Я. Мудрого, 25, м. Харків, Україна, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

Анотація. В статті розглядаються структура та рівні факторів, що впливають на життєздатність підприємства з точки зору системного підходу. Дослідження впливу чинників зовнішнього і внутрішнього середовища на життєздатність підприємств транспортно-логістичної сфери має важливість як в теоретичному, так і в практичному відношенні. Метою дослідження є удосконалення теоретичних засад формування системи екзогенних та ендогенних факторів впливу на життєздатність підприємства з

позиції специфіки їх впливу. На основі теорії полів запропоновано структуру взаємодіючих полів підприємства та типи середовищ, що оточують підприємство. Зовнішнє середовище також поділене на мікро- та макросередовище, які формують поля взаємодії умов та чинників впливу на підприємство. Відповідно до кожного поля виділено основні групи екзогенних факторів. Екзогенні фактори поділено по рівнях формування: міжнародний, національний та регіональний. На цій основі запропоновано шести рівневу модель впливу екзогенних чинників на життєздатність підприємства. Дана модель може бути використана для виявлення ключових чинників при управлінні життєздатністю підприємства. В статті було виділено основні групи ендogenous факторів. Відповідно до спрямованості впливу факторів зовнішнього та внутрішнього середовища, запропоновано поділяти всі чинники на три основних типи: сприятливі, несприятливі, індиферентні. На цій основі сформована система чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що впливають на забезпечення життєздатності підприємства. Представлено результати взаємодії екзогенних та ендogenous факторів підприємства узагальненими формульними алгоритмами, які дозволяють описати умови при яких підприємство руйнується, виживає та розвивається. Багаторівнева модель системи чинників впливу на життєздатність підприємства може застосовуватися для будь-яких підприємств і організацій. Запропоновані теоретичні основи дозволяють узгоджувати вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ на життєздатність підприємства та створювати їх певну структуру, визначати рівні впливу.

Ключові слова: життєздатність, екзогенні фактори, ендogenous фактори, середовище, поле, суб'єкти взаємодії, багаторівнева модель.

Постановка проблеми. Життєдіяльність соціально-економічних систем і середовищ пов'язана з чинними факторами, тому необхідно вивчити та відтворити вплив цих факторів. Так, Ю.Г. Лисенко та інші автори [1] визначили, що життєздатність підприємства – це можливість функціонування економічної системи протягом необмеженого періоду в умовах дії збурюючих факторів у разі прийнятного рівня ефективності. Тобто дослідження життєздатності підприємств транспортно-логістичної сфери на індивідуальному рівні вимагає виявлення та науково-обґрунтованого виділення факторів, що на неї впливають. Визначення видів та рівнів факторів впливу на життєздатність підприємства в різних авторів дуже неоднорідна. Водночас можна зазначити, що з позиції середовища функціонування більшість авторів класифікують фактори, що впливають на діяльність підприємства, на внутрішні (ендogenous) і зовнішні (екзогенні).

Управління життєздатністю підприємств залежить від великої кількості факторів, які виникають і формуються в середовищі: ендogenous – безпосередньо у внутрішньому середовищі системи, екзогенні – у навколишньому середовищі. Ендogenous чинники за

своїм походженням належать до самого підприємства, тобто вони управляються підприємством. Їхня реалізація можлива за рахунок ресурсів підприємства й вони впливають тільки на життєздатність цього підприємства.

Екзогенні фактори підприємства – це сили, явища, обставини, що впливають на життєздатність окремого підприємства ззовні. Підприємство не завжди може на них впливати, керувати ними. Фактори зовнішнього середовища є в залежності між собою та створюють певну систему впливу на життєздатність підприємства. Рівень пристосованості до мінливості зовнішнього середовища буде визначати рівень життєздатності підприємства.

Співвідношення, взаємодія, взаємозв'язок екзогенних та ендогенних факторів виключно важливі й актуальні не тільки для окремо взятих суб'єктів, але й для всієї економічної системи. У певні періоди вплив одних посилюється, інших – слабшає.

Побудові системи управління життєздатністю транспортно-логістичних підприємств має передувати вивчення факторів зовнішнього та внутрішнього оточення, в умовах яких доводиться здійснювати свою діяльність транспортним компаніям.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Спочатку треба проаналізувати, за якими критеріями різні автори групували фактори, що впливають на підприємство. Низка авторів (до них належить М. Мескон і К. Боумен) визначають фактори зовнішнього середовища, які впливають на підприємство на мікро- і макрорівні, розрізняючи, таким чином, мікросередовище й макросередовище впливу [2, 3]. М. Мескон виокремлює в зовнішньому оточенні компанії середовище прямого та непрямого впливу [2]. Вплив факторів зовнішнього середовища макрорівня (прямого впливу) доцільно визначати за групами суб'єктів: споживачі, постачальники, акціонери, конкуренти, контактні аудиторії, місцеві органи влади, посередники, урядові органи та ін. Визначення певних чинників впливу на діяльність підприємства лежить в основі наукової теорії маркетингу Ф. Котлера [4], яка визначає макросередовище як таке, у якому відбувається непрямий вплив факторів на результати діяльності підприємства, а мікросередовище – як середовище, у якому суб'єкт ринку має можливість прямо вплинути на зміну фактора.

Але є й інша думка щодо рівня впливу зовнішніх факторів. Автори К. Паркер, Н. Нтоуніс та ін. [5] розглядали вплив факторів на життєздатність роздрібною торгівлі та запропонували визначати чотири рівня впливу зовнішніх факторів: мікро-, мезо-, макро- та просторовий. Мікрорівень представлений такими факторами, як роздрібні торговці, регулярні покупці, варіанти транспортування. Мезорівень відображають фактори, що належать до конкуренції, постачання. Макрорівень представлений такими факторами: політичними, економічними, соціальними, технологічними, правовими та навколишнього середовища. Просторовий фактор стосується географічної локації. Але практично всі фактори відображені вже в попередньо розглянутій дворівневій моделі, тому не зрозумілий принцип групування факторів за запропонованими рівнями.

Цікавим є підхід В.В. Пехтерева [6]. Серед екзогенних факторів автором виокремлені й комплексно охарактеризовані: макрорівневі фактори міжнародного рівня; макрорівневі чинники, які стосуються національної промислової, фінансово-кредитної, антимонопольної, науково-технічної та соціальної політики; мезорівневі чинники, які стосуються галузевої та регіональної економічної політики, а також природно-географічних умов. Автор у своїй роботі наголосив на різноманітності впливу чинників міжнародного, національного, регіонального та галузевого рівнів, але не врахував вплив всіх суб'єктів безпосереднього оточення підприємства.

У літературі прийнято визначати такі групи факторів зовнішнього середовища, як економічні, правові, політичні, технічні, соціальні, природно-кліматичні, технологічні, ринкові, екологічні тощо [7–10]. Отже, варто зазначити існування досить великої різноманітності груп факторів, які впливають на життєздатність підприємств.

Низка науковців проводили дослідження впливу факторів саме на життєздатність підприємства. На основі узагальнення авторських підходів до класифікації факторів життєздатності В.М. Бондаренко [11] було визначено групи та види чинників, що впливають на життєздатність підприємства. Фактори зовнішнього оточення, які справляють вплив на життєздатність підприємства, було запропоновано поділити залежно від ступеня управління на: регульовані (фактори внутрішнього оточення), із частковим

регулюванням (зовнішні чинники мезорівня), нерегульовані (зовнішні чинники макрорівня).

Усі фактори внутрішнього середовища поділено на управлінські, виробничо-технологічні, маркетингові, соціально-трудова, інноваційно-інвестиційні та фінансові. Але не враховані такі важливі фактори, як інформаційні, культурно-психологічні, екологічні та ін.

Так, Д.Ю. Матузов [12] запропонував ієрархію цільових орієнтирів забезпечення життєздатності організації та виокремив чинники-стимулятори й дестимулятори, що сприяють і перешкоджають забезпеченню життєздатності підприємства. Позитивним моментом є визначення різноспрямованого впливу чинників на життєздатність. Недоліком є те, що автор необґрунтовано поділив фактори-стимулятори та дестимулятори внутрішнього середовища на різні групи, а також не враховував фактори зовнішнього середовища прямого впливу.

Інший підхід запропонував І.Є. Андрющенко [13], який навів принципові відмінності поміж факторами функціонування та розвитку життєздатності промислових підприємств та сформував модель впливу факторів на життєздатність промислового підприємства. Але такий поділ факторів на ті, що позначаються на формуванні життєздатності з точки зору впливу на розвиток, та ті, що забезпечують розвиток життєздатності, є достатньо суперечливим, тому що практично неможливо визначити, які фактори формують сприятливі умови, а які стимулюють розвиток підприємства, – це достатньо суб'єктивна думка. У розгляді факторів зовнішнього середовища автор не розглянув частину факторів макрооточення прямого та непрямого впливу.

Аналіз літературних джерел показав, що в науковців немає єдиної точки зору на склад та структуру факторів, які впливають на життєздатність підприємства, крім того, автори виділяють різні рівні бізнес-середовищ.

Невирішені складові загальної проблеми. Незважаючи на глибокі наукові дослідження, окремі питання факторів макро- та мікросередовища, що впливають на життєздатність підприємств транспортно-логістичної сфери, ще недостатньо опрацьовані й обумовлюють необхідність розширення та уточнення досліджень. Відсутність єдиного підходу до формування системи факторів

впливу на підприємство в розглянутих роботах [2–13] визначає необхідність дослідження цього питання з позицій уточнення специфіки їхнього впливу на життєздатність підприємств транспортно-логістичного комплексу. Можна зробити висновок, що є необхідність визначення рівня та спрямованості впливу цих показників на життєздатність підприємства.

Формулювання цілей статті. Метою статті є вдосконалення теоретичних засад формування системи екзогенних та ендогенних факторів впливу на життєздатність підприємства з позиції специфіки їхнього впливу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для вирішення завдань управління життєздатністю підприємства необхідно, з одного боку, визначити найбільш повний набір факторів, що впливають на життєздатність транспортно-логістичних підприємств, з іншого, – обмежити їхню кількість можливостями системи менеджменту підприємства.

З огляду на наявні підходи до виділення груп факторів, що впливають на життєздатність, і тісну взаємозалежність впливу факторів внутрішнього та зовнішнього середовища підприємства, можна запропонувати систему факторів за ознакою керованості, визначивши цим екзогенні та ендогенні складники життєздатності підприємства.

Для того щоб визначити основні групи екзогенних факторів впливу на підприємство, потрібно розглянути певні середовища та групи суб'єктів, з якими стикається підприємство в процесі своєї діяльності напряму або опосередковано. Зовнішнє середовище підприємства – це сукупність усіх зовнішніх чинників і умов, які діють в оточенні підприємства та впливають на різні сфери його роботи [9]. Спочатку необхідно розглянути, які фактори формуються в макро- та мікросередовищі. Макросередовище представлено різними типами середовищ та умов, а мікросередовище – певними групами організацій, з якими взаємодіє підприємство.

Для дослідження факторів впливу зовнішнього середовища потрібно спиратися на методики, які дозволять урахувати наявні проблеми різного характеру та багатогранність діяльності підприємства. Загальноприйнятими підходами до аналізу макросередовища є виокремлення чинників за класичними моделями: PEST (та його варіанти STEP, PESTLE, SLEPT, STEEPLE та ін.), DRETS,

TEMPLES (Technology, Economics, Market, Politics, Laws, Ecology, Society). Ці методики в структурованій формі охоплюють значний обсяг факторів впливу зовнішнього середовища. Але на діяльності підприємства позначається значна кількість екзогенних чинників і їхній вплив є різним. Проте досить часто враховують лише основні фактори, що не завжди дає реальну картину дійсності. Тому потрібно розглянути екзогенні фактори впливу з точки зору специфіки їхнього впливу.

Автор вже вивчала взаємодію підприємства із зовнішнім середовищем з точки зору теорії полів у роботі [14]. У статті було сформовано склад зовнішнього простору підприємства у вигляді сукупності певних полів. Поле розглянуто як багатовимірний, структурований підпростір з відносно стійкою системою позицій і відносин між його суб'єктами. Але в статті була запропонована взаємодія полів у соціально-економічному просторі, який є вужчим, ніж загальне зовнішнє середовище підприємства.

У мікросередовищі (безпосереднього оточення) дослідники визначають склад певних організацій, з якими підприємство вступає в певні відносини з приводу своєї діяльності. Саме підприємство представляється як об'єкт перетину фінансових, матеріальних, кадрових та інформаційних потоків, що протікають в оточенні зацікавлених контрагентів і в умовах конкретного соціально-економічного і природного середовища [10]. Отже, доцільно до вже запропонованого автором у роботі [14] науковому, культурному, соціальному, економічному та політико-правовому полям додати ще природне поле, яке відображає природне середовище.

Базуючись на цій роботі [14] та дослідженні інших авторів [2–13], визначимо основні субсередовища, які формують зовнішнє бізнес-середовище підприємства. Структура взаємодіючих полів зовнішнього середовища підприємства зображена на рис. 1. Наведені субсередовища (поля) є певними зрізами простору, що формують загальне бізнес-середовище, у якому функціонує підприємство. Зовнішнє середовище також поділене на мікро- та макросередовище, які утворюють поля взаємодії умов та факторів прямого й непрямого впливу. Підприємство має внутрішнє середовище, яке формує ендогенні фактори, що у свою чергу впливають на зовнішнє середовище та взаємодіє з факторами мікро- та макросередовища.

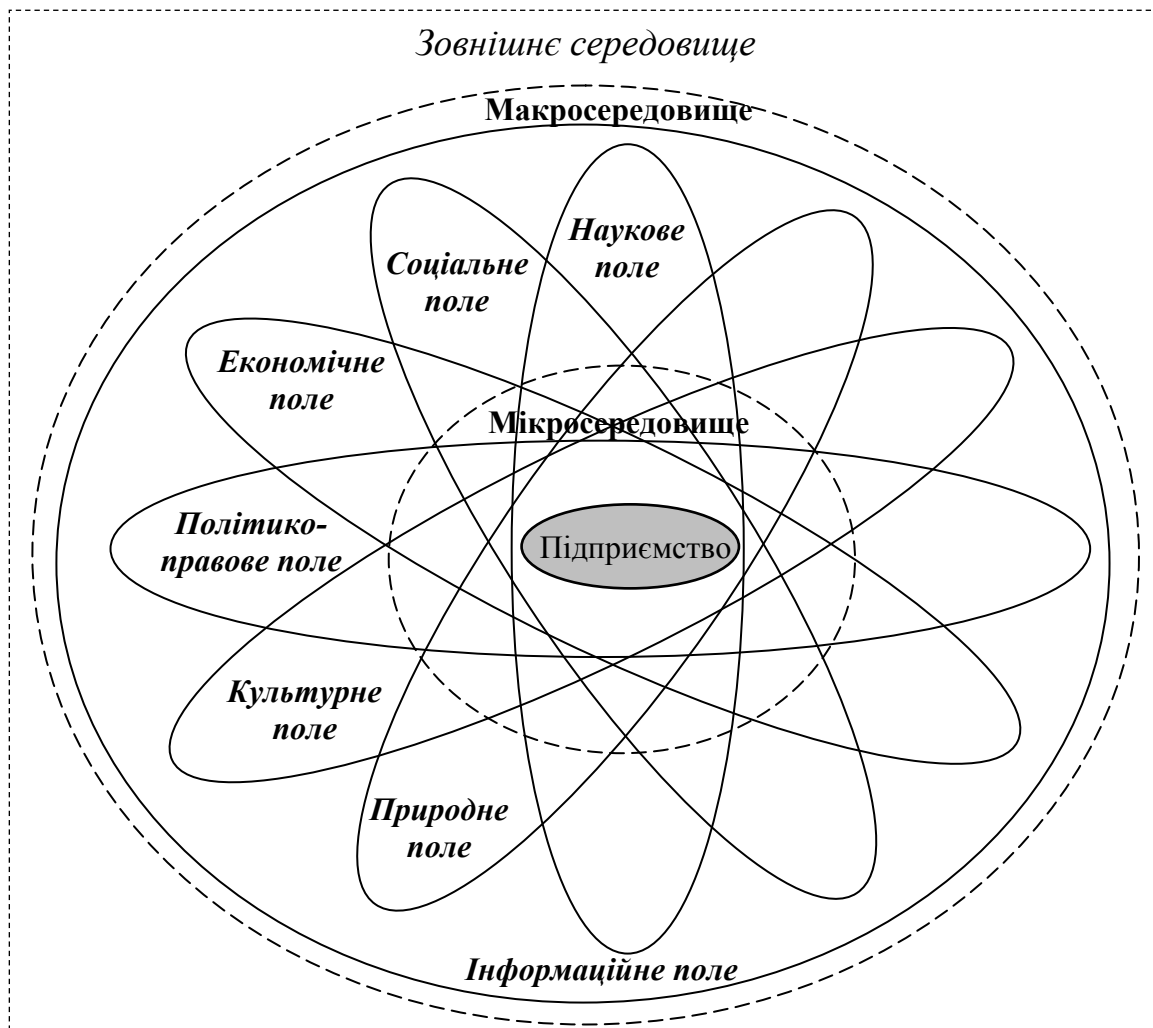

Рис. 1. Структура взаємодіючих полів зовнішнього середовища підприємства

У більшості літературних джерел факторами мікросередовища прямого впливу визначають чинники, які безпосередньо впливають на діяльність підприємства: постачальники ресурсів, споживачі, конкуренти, трудові ресурси, держава, профспілки, акціонери та ін. Тобто розглядаються основні стейкхолдери підприємства. Але, на наш погляд, у межах цього дослідження вони належать до суб'єктів, з якими взаємодіє підприємство.

Поняття «фактор» у словнику української мови визначається як умова, рушійна сила будь-якого процесу, явища [15, с. 553]. Тому у вигляді екзогенних факторів впливу на підприємство на рівні мікросередовища пропонується розглядати не конкретних суб'єктів взаємодії (юридичних чи фізичних осіб), а умови чи сили, що

формується в процесі взаємодії з певним суб'єктом або впливу цього суб'єкта на підприємство. Унаслідок цих взаємин у загальному просторі формується певне субполе залежно від групи інтересів та напрямку взаємодії.

Найчастіше загальні умови та рушійні сили, що впливають на життєздатність підприємства та його стейкхолдерів, формуються в макросередовищі. Ці екзогенні фактори утворюють умови взаємодії підприємства зі стейкхолдерами в мікросередовищі. Інтереси та дії суб'єктів взаємодії мікросередовища також формують певні екзогенні фактори впливу на підприємство залежно від сфери взаємодії. Тобто в економічному полі виникають економічні чинники, у культурному – культурні тощо. Розглянемо більш детально кожне субполе простору, з точки зору розділення на макро- та мікросередовище.

Економічне поле – це поле економічних умов і дій, які здійснюються в процесах виробництва, обміну, розподілу і споживання благ в умовах обмеженості наявних ресурсів. Для підтримання життєздатності та вчасного реагування на зміни в зовнішньому середовищі підприємство повинно ретельно відстежувати всі зміни, які відбуваються в макросередовищі, враховувати прогнози економістів і пристосовувати свою діяльність до цих змін. У мікросередовищі економічного поля відбуваються контактні взаємодії зі споживачами, постачальниками, посередниками, конкурентами та іншими суб'єктами в економічній площині.

Поле науки формує систему техніко-технологічних умов та наукових дій, взаємодій і відносин, які дозволяють проводити інноваційну діяльність підприємства. Фактори макросередовища створюють умови для підвищення автоматизації, механізації та технологізації процесів підприємства, ефективного використання складських, торгових приміщень і площ, транспортних і вантажно-розвантажувальних засобів. У полі науки на мікрорівні взаємодіють підприємство та різні наукові й освітні установи, а також підприємства між собою за необхідності розробки та впровадження нової техніки, технології тощо. Разом із зовнішнім середовищем змінюються й технології взаємодії з різними суб'єктами господарювання та державними органами, які все більше зміщуються в інтернет.

Культурне поле є підпростором, який формує культурні умови та передбачає взаємодії суб'єктів, що поділяють певні цінності, норми, переконання і правила. У культурному полі можна виокремити історичні звичаї та традиції, етичні норми, менталітет суспільства, тип суспільного устрою, світогляд і моральні підвалини. Культура взаємодії полягає в принципах бізнес-взаємодії, етичних стандартах, у тій невідчутній атмосфері взаємин, яка відрізняє підприємство від інших. Від культурного поля залежить спосіб ведення справ підприємства з різними групами взаємодії у мікросередовищі.

Соціальне поле – це підпростір, у якому представлені соціально-демографічні умови та дії, де реалізується певна кількість типів соціальних взаємодій і відносин людей. Оскільки будь-яка організація складається з людей, то соціальна взаємодія дозволяє формувати певні зв'язки між суб'єктами господарювання та іншими організаціями. На макрорівні зовнішнього середовища соціальне поле представлене соціальними та демографічними факторами. Соціальне поле в мікросередовищі містить, крім відносин із постачальниками, посередниками, споживачами та іншими стейкхолдерами, набагато більше зв'язків, наприклад, з органами влади, різними кредитно-фінансовими установами, силовими структурами, громадськими організаціями та ін. Ці зв'язки перебувають далеко за межами підприємств-партнерів і містять особистісні відносини.

Політико-правове поле – це поле політичних і правових умов та дій зі стейкхолдерами та іншими організаціями, відносини з якими переводяться на правову платформу. Політична ситуація впливає на інші фактори зовнішнього середовища: соціальні, правові, екологічні тощо. Взаємодія підприємств із партнерами відбувається в наявних політико-правових умовах макросередовища. Під час взаємодії зі стейкхолдерами підприємство стикається зі специфікою економічно-правових відносин на різних рівнях. Національне та міжнародне законодавство є одним із головних об'єктивних зовнішніх чинників, який впливає на розвиток підприємства. Центральні та місцеві органи влади (законодавчої та виконавчої) регулюють основні соціально-економічні відносини в суспільстві та впливають на підприємство та його партнерів. Правове середовище також має зовнішній

характер щодо суб'єктів підприємницької діяльності, оскільки має на увазі дотримання всіма юридичними й фізичними особами чинних нормативно-правових актів. Недотримання вимог законодавства завжди призводить до репутаційних ризиків і, як наслідок, до негативних результатів для підприємства.

Природне поле – це поле природно-екологічних умов та дій, що виражають взаємини між суспільством і природою. Умови, що формуються в природному полі на макрорівні, можна умовно поділити за напрямками: екологічні (природоохоронні), кліматичні та ресурсні. На мікрорівні формуються відносини підприємства з різними екологічними організаціями, суспільством тощо. Усі наведені фактори можна об'єднати в спільну групу природно-екологічних чинників.

Інформаційне поле – це підпростір, у якому представлені всі інформаційні потоки зовнішнього середовища та дії щодо їхнього забезпечення. Оскільки всі інші поля, наведені на рис. 1, мають інформаційну природу, то вони представлені як елементи системи, що формує інформаційне поле. Соціально-економічні системи прагнуть максимально ефективно використовувати інформацію, трансформуючи її в знання, уміння, технологію, культуру та ін. Але в кожному полі, окрім інформаційного обміну, проходить також обмін речовиною та енергією. За останній час, у зв'язку з розвитком сучасних комунікаційних систем, необхідно виокремити окремий фактор – інформаційне забезпечення [16], тому що важливість інформації величезна. Сучасні підприємства буквально пронизують інформаційні потоки. Від того, наскільки ефективні внутрішні потоки інформації на підприємстві, наскільки воно здатне приймати та аналізувати інформацію із зовнішнього середовища, залежить його функціонування та подальший розвиток. Інформаційне поле не має чіткої межі. Отже, у взаємодії підприємств первинна взаємодія відбувається на інформаційному рівні, коли соціально-економічні системи (організації) стикаються своїми інформаційними полями та відбувається взаємний обмін інформацією в цікавій для них сфері.

Отже, пропонується виокремити певні групи екзогенних факторів впливу на життєздатність підприємства, що формуються як у макро-, так і мікросередовищі. Приклад основних груп екзогенних факторів наведено в табл. 1.

Таблиця 1

Екзогенні фактори, що впливають на життєздатність підприємства

Група факторів	Перелік екзогенних факторів відповідно до місця формування	
	Макросередовище	Мікросередовище
1	2	3
Економічні	рівень розвитку економіки, темпи інфляції або дефляції, рівень зайнятості трудових ресурсів, сформований ринок праці, співвідношення попиту та пропозиції, відсоткові та податкові ставки, наявність та розміщення об'єктів ринкової, транспортної інфраструктури, величина й динаміка внутрішнього валового продукту, динаміка валютних курсів тощо.	умови постачання товару, порядок розрахунків, можливі знижки й сервісні послуги, пунктуальність постачань, якість товару, вчасні постачання ресурсів та ін.
Техніко-технологічні	вірогідність появи нової техніки та технологій, рівень доступності цих технологій, виникнення нових джерел ресурсів, патентно-ліцензійні відношення, розвиток інформаційних технологій, переоснащення парку наукового обладнання, рівень автоматизації виробництва та комп'ютеризації країни, рівень фінансування науково-технічних досліджень і розробок у напрямі вдосконалення технологій перевезень вантажів та ін.	розвиток транснаціональної логістичної системи, нові технології на ринку вантажоперевезень, розвиток інтегрованих логістичних послуг, рівень договірних відносин між учасниками транспортного процесу під час перевезень, експедирування, агентування, використання транспортних засобів, виконання інших робіт і послуг, рівень виконання правил експлуатації транспортних засобів, організації руху, режиму роботи фізичних осіб, митних процедур, паспортного контролю тощо.
Культурні	культурні особливості, життєві цінності та традиції населення, рівень освіти та професійної підготовки населення, тенденції в розвитку сфери культурних цінностей тощо.	рівень міжкультурних комунікацій із партнерами, крос-культурна психологія, соціально-культурне партнерство, гендерні особливості, розвиток ділової культури та ін.
Соціальні	ставлення людей до роботи та якості життя, національні, расові, релігійні особливості споживачів, що зумовлюють специфіку соціальної поведінки та способу життя, криміналізація суспільства та ін.	соціально-психологічні характеристики покупців, ставлення покупців до товарів, зміна попиту на різні види товарної продукції залежно від зміни переваг, лояльність, обережність, імпульсивність партнерів, наявність соціального партнерства тощо.

Продовження табл. 1

1	2	3
Демографічні	кількість населення, географічне розміщення та структура населення, міграція, віковий склад населення, рівень народжуваності та смертності, тривалість життя, рівень якості життя населення, сімейний стан і т.д.	демографічні характеристики покупців, зміна попиту на різні види товарної продукції залежно від демографічних змін та ін.
Політичні	політична стабільність, основні напрямки державної політики та методи її реалізації, можливі зміни в законодавчій і нормативно-технічній базі, кримінальна обстановка в країні, міжнародні угоди у сфері тарифів і торгівлі, настроїв органів влади щодо бізнесу та ін.	характер взаємовідносин із владними структурами та іншими стейкхолдерами, політика конкурентів, постачальників, посередників, споживачів тощо.
Правові	дієвість та стабільність законодавчої бази та рівень її розвитку, наявність правових актів, що регулюють різні сфери господарської діяльності, незалежність судової системи, динамізм правового середовища, рівень громадського контролю за діяльністю правової системи тощо.	ставки податків, надійність виконання договорів, оформлення інтелектуальної власності, рівень виконання правових норм та актів партнерами, наявність судових рішень або позовів та ін.
Природно-екологічні	екологічні фактори: ступінь забрудненості екосистеми, стан екологічного середовища та його вплив на виробництво, система адміністративних заборон щодо екологічно шкідливих виробництв, витрати держави на підтримку екосистеми країни, екологічні обмеження та ін. Кліматичні фактори: особливості географічного розташування та функціонування, природно-кліматичні умови регіону, вплив природних та техногенних чинників на життєздатність підприємства (посухи, повені, землетруси, епідемії) і т.д. Ресурсні фактори: наявність, обсяг, якість та умови використання всіх видів природних ресурсів, територіальне розміщення корисних копалин і природних ресурсів, розміщення великих промислових і сільськогосподарських центрів, доступність ресурсів, ступінь використання вторинних ресурсів і т.д.	географічне місце розташування покупця, сезонність виробництва, сезонність споживання, толерантність суспільства до впливу підприємства на екологію регіону тощо.

Закінчення табл. 1

1	2	3
Інформаційні	рівень інформаційного забезпечення бізнесу, розвиток нових інформаційних технологій у сфері управління організаціями та структурами державного управління, рівень забезпечення інформаційними ресурсами, наявність інформаційної безпеки та ін.	рівень інформованості партнерів, інформаційна активність партнерів, рівень інформаційних відносин із ЗМІ, екологічними організаціями, профспілками, організаціями щодо захисту прав споживачів, громадськими та політичними організаціями, фінансово-кредитними установами, рівень інформаційного обміну знаннями, уміннями і т.п.

Екзогенні фактори поділено за способами впливу: фактори прямого й непрямого впливу. Мається на увазі, що фактори прямого впливу зосереджені в мікросередовищі, а фактори непрямого впливу – у макросередовищі. Загальне зовнішнє середовище підприємства є для нього в абсолютній більшості випадків об'єктивним, не залежним від волі та намірів власників і менеджменту компанії.

В останнє десятиліття зі збільшенням глобалізації зріс вплив на підприємства зовнішніх економічних та правових чинників, особливо міжнародного рівня. Деякі автори [17–20] виокремлюють міжнародні фактори до окремої групи, але, оскільки до міжнародних факторів належать як економічні, так і політико-правові, культурні та інші фактори різних груп, то такий поділ не зовсім коректний. Підприємство може працювати на різних ринках, як на регіональному, національному, так і на міжнародному рівні, тому більш доцільно поділяти екзогенні фактори на три рівні: регіональний, національний і міжнародний.

Вплив факторів зовнішнього середовища значною мірою робить менш стійкою рівновагу та стабільність суб'єктів господарської діяльності, галузей, спричиняє зростання залежності від них національної економіки загалом.

Транспортно-логістичні підприємства здійснюють перевезення не тільки по країні, а й у міжнародному сполученні, тому потрібно звертати увагу на стан законодавства та нормативної бази щодо організації бізнесу та регулювання господарської діяльності в

певній країні та регіоні. Також ці зміни можуть впливати на інші групи факторів зовнішнього середовища (політичні, економічні, екологічні, соціальні та ін.), наприклад, зміни законодавства і нормативної бази, що регулюють податкову політику, працевлаштування, захист інвесторів чи безпеку навколишнього середовища тощо. Будь-яка фірма, яка виконує вантажні перевезення автотранспортом, зобов'язана чітко знати та дотримуватися правових аспектів регулювання цього бізнесу. Складність полягає в тому, що, крім норм законодавства своєї країни, необхідно знати закони і всіх країн, через яких пролягають шляхи доставок.

Особливе значення мають законодавчі, договірні й рекомендаційні норми, що регулюють поведінку суб'єктів міжнародного бізнесу. Вони розробляються численними міжнародними організаціями або на основі багатосторонніх міждержавних угод і мають відповідно наднаціональний або міжнародний характер. Для сфери функціонування автомобільного транспорту важливе значення має саме юридичний аспект її забезпечення. Необхідність приведення чинного законодавства України в автотранспортній галузі відповідно до європейських вимог і реалій сучасності визнає абсолютну більшість учених.

Світова економіка істотно впливає на діяльність і життєздатність підприємств. Вивчення міжнародних економічних чинників необхідно, оскільки з ними пов'язані потенційні зміни й на внутрішньому ринку. На діяльність підприємства на національному рівні певної країни впливають стан сучасної економічної та політичної ситуації в країні. На регіональному рівні також впливають фактори стану підприємницького середовища в певному регіоні, розвиток транспортних та інших комунікацій та ін. Усі ці фактори відображають макросередовище підприємства. Але підприємство може взаємодіяти зі стейкхолдерами, які працюють на всіх цих рівнях зовнішнього середовища, тому важливо враховувати також вплив на життєздатність підприємства факторів мікросередовища на цих трьох рівнях. Отже, потрібно враховувати три рівні формування факторів: міжнародний, національний та регіональний. Ураховуючи вищенаведене, в управлінні життєздатністю підприємства пропонується використовувати шестирівневу модель впливу екзогенних факторів, наведену на рис. 2. Ця модель може бути використана для виявлення ключових факторів в управлінні життєздатністю підприємства.

Відзначимо, що замість факторів мікросередовища наведені основні суб'єкти взаємодії підприємства, кожний з яких формує систему економічних, культурних, правових, соціальних та інших факторів.

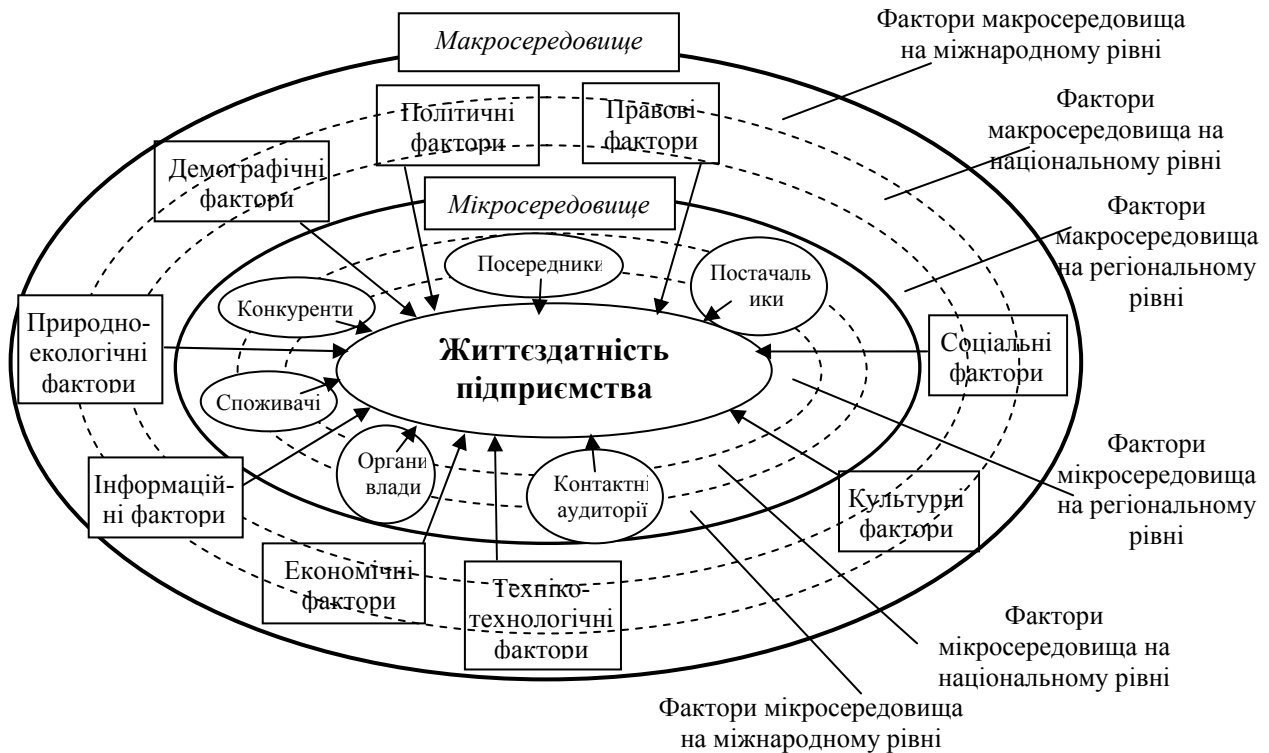

Рис. 2. Модель впливу зовнішніх факторів на життєздатність підприємства

Вплив кожного із зазначених факторів на життєздатність підприємства неоднаковий. Екзогенні мають не тільки різні рівні, а й напрямки впливу на життєздатність підприємства.

За своєю спрямованістю (наслідками дії) чинники є стабілізуючими або дестабілізуючими. Дослідники [13, 19, 21] визначають такі фактори: стимулятори (позитивний вплив) або дестимулятори (негативний вплив). Але автори не врахували, що частина чинників може практично не впливати або незначно впливати. Тому пропонується виокремлювати за наслідками три типи екзогенних факторів, що впливають на життєздатність підприємства.

Для цього звернемося до загальних законів життєздатності живих систем, які були сформульовані Н.Ф. Реймерсом [22]. Автор наголошує, що відносини середовища із системою якісно неоднорідні і можуть поділятися на три основних типи: сприятливі, несприятливі, індиферентні. Цей поділ факторів впливу на

життєздатність підприємства за трьома типами відповідно до їхньої спрямованості актуальний як для екзогенних, так й для ендогенних чинників.

Усі фактори зовнішнього середовища перебувають у стані сильного взаємовпливу. Зміна одного з факторів обов'язково призводить до того, що відбувається зміна інших факторів. Тому їхнє вивчення й аналіз на підприємстві мають відбуватися системно з відстеженням не тільки зміни одного фактора, але й відстеження того, як ці зміни позначаються на інших факторах і загалом на життєздатності підприємства.

Кожне підприємство, виходячи з конкретної ситуації, повинно визначити (спрогнозувати) найбільш значущі чи небезпечні з факторів зовнішнього та внутрішнього впливу та виробити систему заходів щодо їхнього вчасного виявлення, попередження чи послаблення. Але завжди існує така група чинників, яку практично неможливо спрогнозувати, і вона може завдати серйозної шкоди життєздатності підприємства. Ці фактори можна визначити як форс-мажорні.

Насамперед це стосується природно-екологічних чинників – масові стихійні лиха й масштабні техногенні катастрофи здатні завдати не тільки значної, але й непоправної шкоди будь-якому підприємству, що опинилося в зоні ураження, епідемії та ін. Подібний вплив мають і політичні фактори, пов'язані з війнами, локальними збройними конфліктами, революціями, громадянськими заворушеннями, терористичними загрозами, криміналізацією суспільства та іншими кризовими явищами на території держав і окремих регіонів.

Як приклад, розглянемо вплив спалаху коронавірусу COVID-19 на початку 2020 р. на транспортно-логістичну сферу. Спалах епідемії можна визначити як природний фактор, але зі зростанням захворюваності він вплинув і на зміну демографічних факторів, а потім і на політико-правові чинники, коли різні країни ввели карантинні обмеження на пересування населення та ведення бізнесу, що у свою чергу позначилося на економічних факторах. Коронавірус завдав колосальні збитки глобальній економіці загалом і практично всім галузям зокрема. Тобто за умови системного односпрямованого впливу різних груп несприятливих факторів виникають форс-мажорні обставини, які негативно позначаються на життєздатності підприємств.

Транспортно-логістичний сектор відчув на собі шкоду від епідемії одним із перших. Спочатку постраждали ті логістичні провайдери, бізнес яких має значну частку експорту та імпорту до/з Китаю, потім ті, хто працює з країнами ЄС та США. У різних країнах закрили кордони, знизилися обсяги транспортних перевезень, особливо ці обмеження торкнулись авіасполучення та пасажирських перевезень авто- і залізничним транспортом. Ці форс-мажорні фактори негативно вплинули не тільки на життєздатність транспортних підприємств, але й поставили деякі з них на межу виживання.

Найбільш життєздатними виявилися ті транспортно-логістичні підприємства, хто раніше впровадив системи управління ланцюгом постачань (навіть в окремих ланках). Автоматизація дає відчутну ефективність і в стандартних, і в пікових навантаженнях, а найголовніше, створює прозорість усіх бізнес-процесів і контролює їх – від прийому замовлення до маршруту доправлення до кінцевого споживача. Для транспортного підприємства важливо бути не тільки в курсі всіх новин (відслідковувати закриття кордонів, заборони або введення певних умов пересування вантажних автомобілів, заборони ввезення певних товарів), а й оперативно змінювати маршрути перевезень, відстежувати місце розташування і статус транспортування.

Зараз на тлі коронавірусу склади та логістичні центри здебільшого працюють у штатному режимі. Водночас зросло навантаження на складську логістику. У зв'язку із зростанням онлайн-замовлень частина бізнесу зробила диверсифікацію та зосередилася на електронній комерції, посилила сервіс доправлення товарів поштою або кур'єрами. Тобто більш життєздатними є ті підприємства, які можуть швидко та адекватно реагувати на негативний вплив зовнішнього середовища. Для цього потрібно приділяти увагу формуванню внутрішнього середовища підприємства.

Здатність підприємства долати кризи, перемагати в конкурентній боротьбі, зберігати економічну стійкість та життєздатність багато в чому залежить від дії внутрішньої групи факторів – від стану його внутрішнього середовища. Ендогенні фактори здійснюють прямий вплив на результати діяльності підприємства і один на одного, а також зменшують негативний вплив або підсилюють позитивний вплив екзогенних факторів.

Базуючись на дослідженні різних авторів [6, 8, 10, 12, 16, 20, 23], було виокремлено такі групи внутрішніх факторів: фінансово-економічні, матеріально-технічні, інвестиційні, виробничо-технологічні, кадрово-інтелектуальні, інноваційно-екологічні, правові, організаційно-управлінські, маркетингові, інформаційні. Але автори практично не враховували фактор часу, що достатньо важливо для підприємства. Тому пропонується ввести до переліку груп ендогенних факторів і часові. Часові фактори – це фактори, що впливають на процеси формування програм (планів) розвитку підприємства як безпосередньо, так і опосередковано. Безпосередня залежність характеризується через час, у який відбувається формування програм (планів) підприємства. Опосередкована залежність висвітлює необхідні терміни виконання програм (планів) та є фактором визначення розмірів майбутніх планових результатів відповідно до заходів.

Приклад основних груп ендогенних факторів наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Ендогенні фактори, що впливають на життєздатність підприємства

Група факторів	Перелік ендогенних факторів
1	2
Фінансово-економічні	структура капіталу, структура й ліквідність активів, забезпеченість власними оборотними засобами, рівень рентабельності, підтримка ліквідності та забезпечення прибутковості, створення інвестиційних можливостей і т.д.
Матеріально-технічні	ступінь диверсифікації постачань сировини, рівень забезпечення ресурсами, ритмічність постачань, якість сировини, рівень обладнання тощо.
Інвестиційні	капітальне інвестування в оновлення виробничих потужностей, наявність інвестиційних ресурсів, прибутковість інвестиційних проектів та ін.
Виробничо-технологічні	використання засобів, предметів праці та робочої сили, основних і оборотних коштів, наявність вискоєфективної техніки, структура та стан основних засобів, концентрація виробництва, система контролю якості, виготовлення продукту, постачання і ведення складського господарства, обслуговування технологічного парку, правила експлуатації транспортних засобів, організації руху, режим роботи фізичних осіб і т.д.
Кадрово-інтелектуальні	мотивація персоналу, структура персоналу, кваліфікація персоналу, рівень оплати праці, соціальні гарантії, рівень компетенції, взаємодія менеджерів і робітників, найм, навчання і просування кадрів, оцінка результатів праці та стимулювання, створення й підтримка відносин між працівниками та ін.
Інноваційно-екологічні	упровадження нових технологій, рівень інноваційної активності, інноваційні товари на ринку, здійснення природоохоронних заходів, здійснення досліджень і розробок і т.д.

Закінчення табл. 2

1	2
Правові	рівень юридичного забезпечення та експертизи договорів і контактів підприємства, патентна захищеність, податкові правила, митні процедури, паспортний контроль тощо.
Організаційно-управлінські	організаційна структура управління, побудова системи цілей і стратегії розвитку, якість планування та прийняття рішень, комунікаційні процеси, норми, правила, процедури, розподіл прав і відповідальності, ієрархія підпорядкування і т.д.
Маркетингові	орієнтація на маркетингову концепцію, обґрунтованість товарної, цінової, збутової та комунікаційної політик (стратегій), управління якістю продукції, підтримка репутації та іміджу, вибір ринків збуту та систем розподілу та ін.
Інформаційні	рівень інформаційного забезпечення та захисту інформації; рівень обміну інформацією, аналіз інформації тощо.
Часові	час формування програм та планів, строки виконання програм (планів), визначення планових результатів за заходами реформування та розвитку підприємства і т.д.

Система факторів зовнішнього та внутрішнього середовищ, що впливають на забезпечення життєздатності підприємства наведені на рис. 3.

Рис. 3. Екзогенні та ендогенні фактори, що впливають на забезпечення життєздатності підприємства

Зовнішнє середовище може впливати на підприємство за допомогою екзогенних факторів $a_1, \dots, a_n, a'_1, \dots, a'_n$. Підприємство впливає на середовище за допомогою ендогенних факторів $b_1, \dots, b_n, b'_1, \dots, b'_n$. Але у внутрішньому середовищі підприємства формуються ендогенні фактори, які можуть посилювати чи послаблювати вплив зовнішніх чинників. Внутрішні сили системи $c_1, \dots, c_n, c'_1, \dots, c'_n$ послаблюють чи посилюють несприятливі фактори, що впливають із зовнішнього середовища. Підсилюють або послаблюють позитивні впливи факторів зовнішнього середовища ендогенні фактори $d_1, \dots, d_n, d'_1, \dots, d'_n$. Припустимо, що

a_i – сприятливі фактори зовнішнього середовища, які позитивно впливають на життєздатність підприємства;

a'_i – несприятливі фактори зовнішнього середовища, що негативно впливають на життєздатність підприємства;

b_i – сприятливі фактори підприємства, що позитивно впливають на зовнішнє середовище;

b'_i – несприятливі фактори підприємства, що негативно впливають на зовнішнє середовище;

c_i – сприятливі фактори підприємства, що протидіють негативному впливу екзогенних факторів;

c'_i – несприятливі фактори підприємства, що посилюють негативний вплив екзогенних факторів;

d_i – сприятливі фактори підприємства, що посилюють позитивні впливи екзогенних факторів;

d'_i – несприятливі фактори підприємства, що протидіють позитивним впливам екзогенних факторів;

M – життєздатне управління підприємством.

Представимо результати взаємодії зовнішніх та внутрішніх факторів підприємства, виражених узагальненими формульними алгоритмами.

Якщо в системі

$$\sum_{i=1}^n a'_i > \sum_{i=1}^n (a_i + b_i + b'_i + c_i + c'_i + d_i + d'_i), \quad (1)$$

то підприємство руйнується.

Якщо

$$\sum_{i=1}^n a'_i \leq \sum_{i=1}^n (a_i + b_i + b'_i + c_i + c'_i + d_i + d'_i), \quad (2)$$

то підприємство виживає.

Якщо в системі

$$\sum_{i=1}^n a'_i > \sum_{i=1}^n (a_i + b_i + b'_i + c_i + c'_i + d_i + d'_i) + M, \quad (3)$$

то підприємство виживає;

якщо

$$\sum_{i=1}^n a'_i \leq \sum_{i=1}^n (a_i + b_i + b'_i + c_i + c'_i + d_i + d'_i) + M, \quad (4)$$

то підприємство розвивається.

Іншими словами, якщо сукупність факторів зовнішнього середовища, які негативно впливають на підприємство, виявляється сильнішою за всі разом узяті позитивні чинники, то підприємство руйнується. Якщо ж сума позитивних екзогенних та ендогенних факторів середовища більша, то підприємство виживає. Якщо негативні фактори зовнішнього середовища сильніші, ніж усі позитивні чинники, то завдяки управлінню на основі концепції життєздатних систем (M) підприємство прагне до виживання. Якщо ж сукупність позитивних факторів з боку середовища та всередині підприємства більша, то в сукупності з життєздатним управлінням воно розвивається. Позитивні екзогенні фактори допомагають розвитку, а управління M прискорює функціонування, зростання, розвиток і вдосконалення підприємства.

У разі однакової спрямованості чинників їхній вплив на підприємство посилюється, тобто якщо внутрішні фактори розвивають або удосконалюють соціально-економічну систему й зовнішні чинники діють у тому ж напрямку, то, безумовно, підприємство розвивається або вдосконалюється прискореними темпами. Набагато гірше, коли сумуються фактори негативного впливу. Нерідко буває й так, що один або кілька позитивних або негативних факторів породжують цілий ланцюг непередбачених чинників. Якщо це позитивні фактори, система прискорює розвиток. Але за умови посиленого впливу негативних чинників їй загрожує руйнування, загибель.

Так, чим повніше інформація про природу, сутність, характер факторів, що впливають на підприємство, тим ефективніше

менеджер може використовувати позитивні фактори в процесі функціонування підприємства і ліквідувати або звести до мінімуму дії негативних чинників.

Висновки. Отже, узагальнені основні підходи щодо визначення факторів, які впливають на забезпечення життєздатності підприємства. Сформована система екзогенних та ендогенних факторів впливу, визначена їхня специфіка впливу, можливі рівні та напрямки прояву. Багаторівнева модель системи факторів зовнішнього середовища вимагає об'єднання різних умов та учасників взаємодії на всіх рівнях у межах єдиної системи для визначення ключових факторів та спрямованості їхнього впливу на підприємство. Запропоновані теоретичні основи дозволяють узгоджувати вплив факторів зовнішнього і внутрішнього середовищ на життєздатність підприємства та створювати їхню певну структуру, визначати рівні впливу.

Література

1. Методология моделирования жизнеспособных систем в экономике: монография / Ю.Г. Лысенко и др. Донецк: Юго-Восток Лтд, 2009. 350 с.
2. Mescon M.H., Albert M., Khedouri F. Management. New York: Harper u Row, 1988. 777 p.
3. Bowman C. The Essence of Strategic Management. London: Prentice Hall, 1990. 128 p.
4. Котлер Ф., Армстронг Г. Основы маркетинга: Профессиональное издание. 12-е изд. Москва: Вильямс, 2009. 1072 с.
5. Identifying Factors That Influence Vitality and Viability / C. Parker, N. Ntounis, S. Quin, S. Millington Institute of Place Management, Manchester, 2016. 34 p. URL: <https://people-places.net/wp-content/uploads/HSUK2020-End-of-Project-Report-compressed.pdf>.
6. Пехтерев В.В. Эндогенные и экзогенные факторы конкурентоспособности субъектов рынка: автореф. дис. на соиск. научн. степени канд. экон. наук: 08.00.01. Москва, 2010. 30 с.
7. Бойко В.В., Куимова А.С. Фактори впливу на стійкість автотранспортних підприємств. *Вісник соціально-економічних досліджень: зб. наук. праць*. 2019. № 1 (69). С. 9–18. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(69\).2019.9-18](https://doi.org/10.33987/vsed.1(69).2019.9-18).
8. Савичев А.А. Факторы и условия устойчивого развития малого и среднего предпринимательства. *Вестник университета*. 2015. № 4. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-i-usloviya-ustoychivogo-razvitiya-malogo-i-srednego-predprinimatelstva> (дата звернення 25.02.2020).

9. Сергеева Т.А. Оценка внешней среды компании и формирование путей ее развития. *Молодой ученый*. 2016. № 11. С. 977–979. URL: <https://moluch.ru/archive/115/30938/> (дата звернення 24.02.2020).
10. Ковалева Т.В. Изучение факторов внешней и внутренней среды организации. *Молодой ученый*. 2016. № 12. С. 1293–1296. URL: <https://moluch.ru/archive/116/31886/> (дата звернення 24.02.2020).
11. Бондаренко В.М. Моніторинг і діагностика життєздатності підприємства (за матеріалами акціонерних товариств Закарпатської області): дис. ... канд. екон. наук: 08.00.04. Ужгород, 2010. 280 с.
12. Матузов Д.Ю. Система факторов, влияющих на жизнеспособность организации. *Инновационная экономика: перспективы развития и совершенствования*. 2016. № 6 (16). С. 91–101. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-faktorov-vliyayuschih-na-zhiznesposobnost-organizatsii> (дата звернення 10.03.2020).
13. Андрищенко І.Є. Фактори формування життєздатності з позиції функціонування та розвитку промислових підприємств. *Економіка та управління підприємствами*. 2017. Вип. 4. С. 45–50.
14. Федотова И.В. Представление взаимодействия между предприятиями на основе волнового подхода и теории полей. *Економіка транспортного комплексу*. 2015. Вип. 25. С. 20–35.
15. Словник української мови: в 11 т. / АН Української РСР, Ін-т мовознав. ім. О.О. Потебні; редкол.: І.К. Білодід (голова) та ін. Київ: Наук. думка, 1970–1980. Т. 10: Т-Ф / ред. тому: А.А. Бурячок, Г.М. Гнатюк. 1979. 553 с.
16. Зингер О.А., Ильясова А.В. Факторы, влияющие на устойчивое развитие промышленных предприятий. *Современные проблемы науки и образования*. 2015. № 1-1. URL: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18044> (дата звернення 21.02.2020).
17. Теоретичні основи конкурентної стратегії підприємництва / Ю.Б. Іванов та ін.; ред. Ю.Б. Іванов, О.М. Тищенко; Харківський національний економічний ун-т. Харків: ІНЖЕК, 2006. 382 с.
18. Кіпа Д.В. Визначення впливу зовнішнього середовища на формування конкурентної стратегії підприємства. *БІЗНЕС ІНФОРМ*. 2014. № 9. С. 322–329.
19. Курбанов И.Ш. Анализ основных факторов внешней составляющей окружающей среды и формирование модели их влияния на поведение строительного предприятия. *Управление экономическими системами: электронный научный журнал*. 2014. № 3 (63). URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-osnovnyh-faktorov-vneshney-sostavlyayuschey-okruzhayuschey-sredy-i-formirovaniye-modeli-ih-vliyaniya-na-povedenie-stroitel'nogo> (дата звернення 13.03.2020).
20. Печеркина Е.В. Классификация факторов конкурентоустойчивости предприятия. *Вестник ОГУ*. 2005. № 8. С. 89–95.

21. Молла М.Г., Гамма Т.М. Концептуальні положення формування стратегії життєздатності підприємства. *Економіка підприємства в умовах ринкових перетворень: монографія* / за ред. О. Г. Янкового. Одеса: Атлант, 2010. С. 348–356. URL: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5880> (дата звернення 18.03.2020).

22. Реймерс Н.Ф. Экология: Теории, законы, правила, принципы и гипотезы. Москва: Россия Молодая, 1994. 367 с.

23. Савіна Г.Г., Скібіна Т.І. Фактори зовнішнього та внутрішнього впливу на рівень ефективності управління підприємством комплексу комунальних послуг. *Ефективна економіка*. 2016. № 12. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5300> (дата звернення 23.03.2020).

References

1. Lysenko, Yu., Timokhin, V., Rudensky, R., et al. (2009). *Metodologiya modelirovaniya zhiznesposobnykh sistem v ekonomike: monografiya* [The methodology of modeling viable systems in the economy: monograph]. Southeast Ltd., Donetsk. [in Russian].

2. Mescon, M.H., Albert, M. & Khedouri, F. (1988). *Management*. New York: Harper y Row. [in English].

3. Bowman, C. (1990). *The Essence of Strategic Management*. London: Prentice Hall. [in English].

4. Kotler, P., Armstrong, G. (2009). *Principles of Marketing*. 12th Edition. Moscow: Williams. [in Russian].

5. Parker, C., Ntounis, N., Quin, S. & Millington, S. (2016). *Identifying Factors That Influence Vitality and Viability*, Institute of Place Management, Manchester. 34 p. Retrieved from: <https://people-places.net/wp-content/uploads/HSUK2020-End-of-Project-Report-compressed.pdf> [in English].

6. Pekhterev, V.V. (2010). *Jendogennye i jekzogennye faktory konkurentosposobnosti sub'ektov rynka* [Endogenous and exogenous factors of competitiveness of subjects of the market]. Abstract of Ph.D. dissertation. Moscow, Russian Federation. [in Russian].

7. Boiko, V., Kuimova, A. (2019). Faktory vplyvu na stiikist avtotransportnykh pidpriemstv [Factors of influence on the motor transport enterprises sustainability]. *Visnik social'no-ekonomichnih doslidzen' – Socio-economic research bulletin*, 1 (69), 9–18. DOI: [https://doi.org/10.33987/vsed.1\(69\).2019.9-18](https://doi.org/10.33987/vsed.1(69).2019.9-18) [in Ukrainian].

8. Savichev, A. (2015). Faktory i uslovija ustojchivogo razvitija malogo i srednego predprinimatel'stva [Factors and conditions sustainable development of small and medium business]. *Vestnik Universiteta – University Bulletin*, 4. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/factory-i-usloviya-ustoychivogo-razvitiya-malogo-i-srednego-predprinimatelstva> [in Russian].

9. Sergeeva, T.A. (2016). Ocenka vneshnej sredy kompanii i formirovanie putej ee razvitiya [Assessment of the external environment of the company and the formation of ways for its development]. *Molodoj uchenyj – Young Scientist*, 11, 977-979. Retrieved from: <https://moluch.ru/archive/115/30938/> [in Russian].
10. Kovaleva, T.V. (2016). Izuchenie faktorov vneshnej i vnutrennej sredy organizacii [The study of factors of the external and internal environment of the organization]. *Molodoj uchenyj – Young scientist*, 12, 1293–1296. Retrieved from: <https://moluch.ru/archive/116/31886/> [in Russian].
11. Bondarenko, V.M. (2010). *Monitorynh i diahnostyka zhyttiezdatsnosti pidpriemstva (za materialamy aktsionernykh tovarystv Zakarpatskoi oblasti) [Monitoring and diagnostics viability of the company (based corporations Transcarpathian region)]*. Ph.D. dissertation. Uzhhorod, Ukraine. [in Ukrainian].
12. Matuzov, D.Yu. Sistema faktorov, vliyayushchikh na zhiznesposobnost' organizatsii [System of the factors influencing on viability of the organization]. *Innovatsionnaya ekonomika: perspektivy razvitiya i sovershenstvovaniya – Innovative economy: prospects for development and improvement*. Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/sistema-faktorov-vliyayuschih-na-zhiznesposobnost-organizatsii>. [in Russian].
13. Andriushchenko, I.Ye. (2017). Faktory formuvannia zhyttiezdatsnosti z pozytsii funktsionuvannia ta rozvytku promyslovykh pidpriemstv [With sustainability factor in the formation positions and development of industrial]. *Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy – Economy and management of enterprises*, 4, 45–50. [in Ukrainian].
14. Fedotova, I.V. (2015). Predstavlenie vzaimodeystviya mezhdru predpriyatiyami na osnove volnovogo podkhoda i teorii poley [Representation of interactions between enterprises based on the wave approach and field theory]. *Ekonomika transportnoho kompleksu – Economics of the transport complex*, 25, 20–35. [in Russian].
15. Bilodid, I.K., Buriachok, A.A. & Hnatiuk, H.M. (Eds). (1979). *Slovnnyk ukrainskoi movy: v 11 t. [Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vol.]*. Vol. 10: T-F. Kyiv: Nauk. Dumka. 553 p. [in Ukrainian].
16. Zinger, O.A. & Iliasova, A.V. (2015). Faktory, vliyayushchie na ustoychivoe razvitie promyshlennykh predpriyatiy [Factors influencing the sustainable development of industrial enterprises]. *Sovremennye problemy nauki i obrazovaniya - Modern problems of science and education*, 1-1. Retrieved from: <http://www.science-education.ru/ru/article/view?id=18044> [in Russian].
17. Ivanov, Yu.B. & Tyshchenko O.M. (Eds). (2006). *Teoretychni osnovy konkurentnoi stratehii pidpriemnytstva [Theoretical foundations of competitive business strategy]*. Kharkiv: INZhEK. [in Ukrainian].
18. Kipa, D.V. (2014). Vyznachennia vplyvu zovnishnoho seredovyshcha na formuvannia konkurentnoi stratehii pidpriemstva [Determining the influence of the environment on the formation of a competitive enterprise strategy.]. *BIZNES INFORM - BUSINESS INFORM*, 9, 322–329. [in Ukrainian].

19. Kurbanov, I.Sh. (2014). Analiz osnovnykh faktorov vneshney sostavlyayushchey okruzhayushchey sredey i formirovanie modeli ikh vliyaniya na povedenie stroitel'nogo predpriyatiya [Analysis main factor external forming surrounding ambiances and shaping to models of their influence upon behaviour of the building enterprise]. *Upravlenie ekonomicheskimi sistemami: elektronnyy nauchnyy zhurnal – Management of economic systems: an electronic scientific journal*, 3 (63). Retrieved from: <https://cyberleninka.ru/article/n/analiz-osnovnykh-faktorov-vneshney-sostavlyayushchey-okruzhayushchey-sredey-i-formirovanie-modeli-ih-vliyaniya-na-povedenie-stroitel'nogo> [in Russian].

20. Pecherkina, E.V. (2005). Klassifikatsiya faktorov konkurentoustoychivosti predpriyatiya [Classification of factors of enterprise competitiveness]. *Vestnik OGU – OGU Bulletin*, 8, 89–95. [in Russian].

21. Molla, M.G. & Gamma, T.M. (2010). Kontseptualni polozhennia formuvannia stratehii zhyttiezdatsnosti pidpriemstva [Conceptual provisions for the formation of enterprise viability strategy]. *Ekonomika pidpriemstva v umovakh rynkovykh peretvoren: monohrafiia – The economy of the enterprise in the conditions of market transformations: monograph*. (pp. 348–356). Odesa: Atlant. Retrieved from: <http://dspace.oneu.edu.ua/jspui/handle/123456789/5880> [in Ukrainian].

22. Reimers, N.F. (1994). *Ekologiya: Teorii, zakony, pravila, printsipy i gipotezy [Ecology: Theories, laws, rules, principles and hypotheses]*. Moscow: Journal Rossiya Molodaya.

23. Savina, G.G. & Skibina, T.I. (2016). Faktory zovnishnoho ta vnutrishnoho vplyvu na riven efektyvnosti upravlinnia pidpriemstvom kompleksu komunalnykh posluh [External and internal factor of influence on effectiveness of the management company that provides a range of utilities]. *Efektyvna ekonomika – An efficient economy*, 12. Retrieved from: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5300> [in Ukrainian].

EXOGENIC AND ENDOGENIC FACTORS AFFECTING THE VIABILITY OF TRANSPORT AND LOGISTICS ENTERPRISES

FEDOTOVA I., Candidate of Economic Sciences (PhD), Associate Professor, Department of Management, Kharkiv National Automobile and Highway University, Ya. Mudrogo str., 25, Kharkiv, Ukraine, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

Abstract. *The article discusses the structure and levels of factors that affect the viability of an enterprise in terms of a systematic approach. The study of the influence of external and internal environmental factors on the viability of enterprises in the transport and logistics sphere is important both in theory and in practical terms. The purpose of the study is to improve the theoretical foundations of the formation of a system of exogenous and endogenous factors of*

influence on the viability of the enterprise from the standpoint of their specific impact. The main sub-environments that form the external business environment of the enterprise based on field theory are identified. The structure of the interacting fields of the enterprise and the types of environments surrounding the enterprise are proposed. The external environment is also divided into micro- and macro-environments, which form the fields of interaction of conditions and factors of influence on the enterprise. The main groups of exogenous factors are identified according to each field. Exogenous factors are divided by levels of formation: international, national and regional. On this basis, a six-level model of the influence of exogenous factors on the viability of the enterprise is proposed. This model can be used to identify key factors in managing the viability of an enterprise. The article identifies the groups of endogenous factors. According to the directional influence of the factors of the external and internal environment, it is proposed to divide all factors into three main types: favorable, unfavorable, indifferent. On this basis, a system of factors of the external and internal environment that influence ensuring the viability of the enterprise is formed. The results of the interaction of exogenous and endogenous factors of the enterprise with the generalized formular algorithms that allow to describe the conditions under which the enterprise is destroyed, survives and develops are presented. A multilevel model of the enterprise viability factor system can be applied to any enterprise or organization. The proposed theoretical frameworks allow us to reconcile the influence of external and internal environmental factors on the viability of the enterprise and to create their structure, determine the levels of influence.

Key words: *viability, exogenous factors, endogenous factors, environment, field, subjects of interaction, multilevel model.*

ЭКЗОГЕННЫЕ И ЭНДОГЕННЫЕ ФАКТОРЫ ВЛИЯНИЯ НА ЖИЗНЕСПОСОБНОСТЬ ПРЕДПРИЯТИЙ ТРАНСПОРТНО-ЛОГИСТИЧЕСКОЙ СФЕРЫ

ФЕДОТОВА И.В., кандидат экономических наук, доцент, кафедра менеджмента, Харьковский национальный автомобильно-дорожный университет, ул. Я. Мудрого, 25, г. Харьков, Украина, 61002.

E-mail: irina7vf@gmail.com, Scopus Author ID: 57210234720, ORCID: 0000-0002-3277-0224

Аннотация. *В статье рассматриваются структура и уровни факторов, влияющих на жизнеспособность предприятия. Предложена структура взаимодействующих полей предприятия и типы сред, окружающих предприятие на основе теории полей. Внешняя среда также разделена на микро- и макросреду, формирующие поля взаимодействия условий и факторов влияния на предприятие. Выделены основные группы экзогенных и эндогенных факторов. Сформирована система факторов внешней и внутренней среды, влияющих на обеспечение жизнеспособности предприятия. Представлены результаты взаимодействия всех факторов внешней и внутренней среды формульными алгоритмами, которые позволяют описать условия, при которых предприятие разрушается, выживает и развивается.*

Ключевые слова: *жизнеспособность, экзогенные факторы, эндогенные факторы, среда, поле, субъекты взаимодействия, многоуровневая модель.*